

Балаларға және олардың отбасыларына ерте көмек көрсететін
мамандар үшін
**«Ерте жастағы балаларға және олардың отбасыларына ерте қолдау
көрсету»**

**ПЕДАГОГ КАДРЛАРДЫҢ БІЛІКТІЛІГІН АРТТЫРУ КУРСТАРЫНЫҢ
БІЛІМ БЕРУ БАҒДАРЛАМАСЫ**

Түсіндірме жазба

Қазіргі уақытта әлемдік қоғамдастықта баланың дамуының бұзылысына бала кезден ерте араласу әрекет етуі, тіршілік-тынысы шектеулі, оның ішінде мүгедектігі бар балаларды әлеуметтік және психологиялық-педагогикалық оңалту проблемасын неғұрлым тиімді және перспективалық тұрғыдан шешу ретінде қарастырылады.

Көптеген зерттеулер көрсеткендей, баланы қалпына келтіру неғұрлым ерте басталса, оның нәтижелері соғұрлым тиімді болады. Дене дамуының бұзылысын тезірек анықтаған сайын оны оңай түзетуге болады. Бұл жас баланың дамып келе жатқан миының жоғары бейімделгіш және пластикалық қасиеттерге ие екендігіне және бұзылыстардың жоғары өтелуіне байланысты.

Ерте даму жұмысының жоғары өнімділігі дамуында ауытқулары бар балалардың 30%-ы норма көрсеткіштеріне жетеді, ал балалардың 90%-ында тұрақты оң әсер байқалады деген мәліметтермен расталады. Зерттеулер сонымен қатар жоғары экономикалық және ресурстарды үнемдейтін әсерді анықтады, өйткені ерте көмек көрсету мүгедектіктің, әлеуметтік бейімделудің және өмірлік шектеулері бар балалардың оқшаулануының алдын алуға және болашақта олардың тиімдірек әлеуметтік, еңбекті оңалтуына ықпал етуге мүмкіндік береді.

Дүние жүзіндегі көптеген елдер тіршілік-тынысының шектеулері бар балаларға көмек көрсетуді ұйымдастыра отырып, баланың девиантты дамуын ерте анықтау және балалардың ерте араласу бағдарламаларына басымдық береді. Тіршілік-тынысының шектеулері бар балаларға білім беру ең ізгілікті және тиімді әлеуметтік-педагогикалық технология ретінде ерте қолдау бағытында өрбиді.

Қазіргі уақытта көптеген елдерде (АҚШ, Еуропалық Одақ елдері, Ресей, Англия және т.б.) балалардың ерте араласуының қолданыстағы модельдері бар. Әлемдік тәжірибеде балалардың ерте араласу бағдарламалары білім беру, денсаулық сақтау және әлеуметтік қорғау жүйелерінің құрылымдық элементтері, сондай-ақ үкіметтік емес ұйымдар мен қоғамдық қорлар қолдайтын іс-шаралар ретінде қарастырылады.

Қазақстанда да балалардың дамуына ерте араласу дамуда және «Мүмкіндігі шектеулі балаларды әлеуметтік және медициналық-педагогикалық түзеу арқылы қолдау туралы» заңның негізінде (11.07.2002 ж. №343-II) осы көмек саласының атауы үшін «ерте қолдау» терминін қолдану қабылданған. Заңға сәйкес қазақстандық ерте қолдау жүйесі ерте жастағы балаларды мынадай кешенді қолдаудың 4 деңгейінен немесе кезеңдерінен тұрады:

- 1-деңгей - ерте анықтау (скрининг);
- 2-деңгей - психофизикалық дамуы бұзылыстарының кешенді диагностикасы;
- 3-деңгей - медициналық және психологиялық-педагогикалық қолдау;
- 4-деңгей - әлеуметтік оңалту.

Білім беру жүйесінде жас балаларға арнайы қолдау көрсету үшін арнайы білім беру ұйымдары – психологиялық-педагогикалық түзету кабинеттері (ППТК) және оңалту орталықтары (ОО) құрылды. ҚР ОАМ «АИБД ҰҒПО» РММ, «Дара» ҚҚ және «Шеврон» компаниясының «Время возможностей» бірлескен жобасының аясында ППТК базасында 18 ерте қолдау қызметі ашылды. Бұл білім беру ұйымдарында 0-ден 3 жасқа дейінгі балаларға көмек көрсету жүйесі құрылды, оның ішінде:

- баланың дамуын және оның күнделікті өмірлік жағдайларда жұмыс істеуін пәнаралық командалық бағалау;
- бағалау рәсімдерін жүргізуге ата-аналардың қатысуы, жеке көмек бағдарламасының мақсаттарына басымдық беру;
- жеке дамыту бағдарламасын әзірлеу;
- балалар мен олардың отбасыларына кешенді-медициналық-әлеуметтік және психологиялық-педагогикалық қолдау көрсету.

Ерте жастағы балалар мен олардың отбасыларына дамытушылық көмек көрсететін ППТК және ОО мамандарын әдістемелік қамтамасыз ету мақсатында мынадай әдістемелік ұсынымдар әзірленді:

1) «Ерте жастағы балалардың психоәлеуметтік даму проблемаларын кешенді бағалау жүйесі» (АИБД ҰҒПО, 2016ж.) әдістемелік ұсынымдарында Әрекет етудің, тіршілік-тынысы мен денсаулық шектеулерінің халықаралық жіктемесі (ӨХЖ) шеңберінде ерте жастағы балалардың психоәлеуметтік дамуын кешенді бағалау технологиясы баяндалған;

2) «Психомоторлық дамуында кідірісі бар ерте жастағы балалармен әлеуметтік және түзету-педагогикалық жұмыс» (АИБД ҰҒПО, 2017ж.). Әдістемелік ұсынымдарда ата-аналармен және жас балалармен топтық сабақтар өткізу технологиясы сипатталған. Психомоторлық дамуында кідірісі бар балаларға арналған топтық сабақтар бағдарламасы көрсетілген;

3) «Кохлеарлық имплантациядан кейін ерте жастағы балаларды әлеуметтік-педагогикалық оңалту» (АИБД ҰҒПО, 2018ж.). Әдістемелік ұсынымдарда кохлеарлық имплантациядан кейін ерте жастағы балалармен топтық сабақтар өткізу технологиясы сипатталған. Кохлеарлық импланты бар ата-аналармен және жас балалармен топтық жұмыстың принциптері мен мазмұны көрсетілген.

Сонымен қатар зиятында, есту, сөйлеу қабілетінде бұзылыстары бар, аутизмі бар ерте және мектеп жасына дейінгі балаларға арналған дамыта оқытудың арнайы бағдарламалары, сондай-ақ қимыл-қозғалысында бұзылыстары бар балаларға көмек көрсету бойынша әдістемелік ұсынымдар әзірленді (АИБД ҰҒПО, 2019-2022жж).

Сонымен қатар, ППТК мен ОО-ның ерте жастағы балалар мен олардың отбасыларына көмек көрсету жұмысында бірқатар проблемалар бар және бұл жағдай одан әрі дамытуды талап етеді.

Түзету кабинеттері мен оңалту орталықтарының жеткіліксіз желісі және ерте жастағы балаларды осы білім беру ұйымдарына уақтылы жібермеу сияқты

проблемалармен қатар, мамандардың кәсіби жұмысының сапасы, ерте жастағы балаларға ерте қолдау көрсету және ұйымдастыру саласындағы құзыреттерінің жеткіліксіздігі өзекті болып табылады.

Осыған байланысты ерте жастағы балалар мен олардың отбасыларына, психологиялық-педагогикалық түзету кабинеттері мен оңалту орталықтарына ерте қолдау көрсететін мамандардың біліктілігін арттыру бағдарламасын әзірлеу уақтылы және қажетті болып табылады. Әзірленген білім беру бағдарламасының мақсаты – ерте жастағы балаларға, сондай-ақ олардың отбасыларына қолдау көрсету бойынша арнайы педагогтардың, психологтардың, ППТК және ОО ЕДШ нұсқаушыларының кәсіби білімі мен құзыреттілігін арттыру.

Білім беру бағдарламасының мазмұны мыналарды қамтиды:

- ерте қолдаудың мақсаттары, міндеттері мен принциптері;
- ерте қолдауды ұйымдастырудың және мазмұнының заманауи тәсілдері;
- ерте көмек көрсетудегі командалық тәсіл;
- ерте жастағы балаларды дамытудың психологиялық-педагогикалық әдістері мен технологиялары;
- оларға қолдау көрсету бойынша отбасылармен жұмыс істеу принциптері мен әдістері және дамыту процесіне ата-аналардың қатысуы.

Бағдарлама Педагогтердің біліктілігін арттыру курстарын ұйымдастыру және өткізу, сондай-ақ педагог қызметін курстан кейінгі сүйемелдеу қағидаларының талаптарына сәйкес әзірленді (Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2016 жылғы 28 қаңтардағы № 95 бұйрығы).

Бағдарлама бағдарламаның тақырыбын, мақсатын, міндеттерін және күтілетін нәтижелерін қамтиды және 5 модуль арқылы мазмұнды ашады: нормативтік-құқықтық, психологиялық-педагогикалық, мазмұндық, технологиялық және вариативтік модульдер. Бағдарламада оқытудың әртүрлі түрлерін: дәрістерді, семинарларды, сондай-ақ интерактивті формаларды: дербес практикалық жұмысты, сондай-ақ топтар мен жұптарда, топтарда тренингті, шеберлік класын, кейстер әдісін, мәселелерді бірлесіп шешуді өткізу көзделген.

Бағдарлама сонымен қатар оқу-әдістемелік қамтамасыз етуді, оқу нәтижелерін бағалауды және біліктілікті арттыру курстарының тыңдаушыларын курстан кейінгі сүйемелдеуді қамтиды.

МАЗМҰНЫ

1. Жалпы ережелер.....	
2. Глоссарий.....	
3. Бағдарламаның тақырыбы.....	
4. Бағдарламаның мақсаты, міндеттері және күтілетін нәтижелері	
5. Бағдарламаның құрылымы мен мазмұны	
6. Оқу процесін ұйымдастыру.....	
7. Бағдарламаны оқу-әдістемелік қамтамасыз ету	
8. Бағдарламаның нәтижелерін бағалау	
9. Курстан кейінгі сүйемелдеу.....	
10. Негізгі және қосымша әдебиеттер тізімі	

1. Жалпы ережелер

1. «Ерте жастағы балаларға және олардың отбасыларына ерте қолдау көрсету» педагогтардың біліктілігін арттыру курстарының білім беру бағдарламасы (бұдан әрі – Бағдарлама) балаларға және олардың отбасыларына ерте көмек көрсету бойынша қызмет көрсететін мамандарды (арнайы педагогтарды, педагог-психологтарды, логопед-мұғалімдерді, ЕДШ нұсқаушыларын, әдіскерлерді), психологиялық-педагогикалық түзету кабинеттерін (бұдан әрі – ППТК) және оңалту орталықтарын (бұдан әрі – ОО) оқытуды регламенттейді.

2. ППТК және ОО мамандары үшін ерте жастағы балалар мен олардың отбасыларын ерте қолдау бойынша біліктілікті арттырудың жекелеген курстарын өткізудің өзектілігі мен қажеттілігі баланың дамуын ерте анықтау мен ерте жастағы балалардың дамуына ерте араласудың өзектілігіне байланысты. Халықаралық қоғамдастықта ерте жастағы балаларды мемлекеттік қолдау ең ізгілікті және үнемді, ресурстарды үнемдейтін педагогикалық технология ретінде ерте қолдауға бағытталған. Ерте және мектепке дейінгі жастағы балаға қажетті көмекті уақтылы көрсету баланың дамуындағы бұзылыстарды едәуір жеңуге және оны жалпы білім беретін мектепте оқуға дайындауға мүмкіндік береді. Ерте педагогикалық қолдау көрсету мектеп жасына қарай тіршіліктің тынысының шектеулері бар балалардың санын 30-40%-ға қысқартуға мүмкіндік береді.

ППТК және ОО мамандарының кәсіби қиындықтары мен қажеттіліктерін талдау көрсеткендей, көптеген мұғалімдер жас балалармен жұмыс жасауда қиындықтарға тап болады. Курстардың әзірленген білім беру бағдарламасы тәуекел тобындағы және тыныс-тіршілік әрекетінің шектеулері бар балаларға ерте қолдау көрсетуде мамандардың кәсіби жұмысының сапасын арттыруға ықпал ететін болады.

3. Білім беру бағдарламасы ерте жастағы балаларды оқытудың тиімділігін арттыру үшін балаларға және олардың отбасыларына ерте көмек көрсету бойынша қызмет көрсететін ППТК және ОО мамандарының (арнайы педагогтар, педагог-психологтар, логопед-мұғалімдер, ЕДШ нұсқаушылары, әдіскерлер) кәсіби құзыреттілігін дамытуға бағытталған, сондай-ақ балалармен және олардың отбасыларымен жұмыс істеудің жаңа технологияларын ерте қолдау және игеру жөніндегі жұмыс тобында олар қолданатын әдіс-тәсілдерді, жұмыс стратегияларын жақсартуға ықпал етеді.

2. Глоссарий

Понятие	Определение понятия
Инклюзивті білім беру	ерекше білім беру қажеттіліктері мен жеке мүмкіндіктерін ескере отырып, барлық білім алушылар үшін білімге тең қолжетімділікті

	қамтамасыз ететін процесс («Білім туралы» Қазақстан Республикасының заңы); инклюзивті білім беру – кемсітушіліктің барлық түрлерін жоя отырып, әртүрлілік пен әртүрлі қажеттіліктер мен қабілеттерді құрметтей отырып, барлығына сапалы білім беруге бағытталған жалпы білім беруді дамытудың үздіксіз процесі (ЮНЕСКО).
Ерекше білім беру қажеттіліктері бар адамдар (балалар) (ЕБҚ)	тиісті деңгейдегі білім алу және қосымша білім алу үшін арнайы жағдайларда тұрақты немесе уақытша қажеттіліктерді сезінетін адамдар (балалар) («Білім туралы» Қазақстан Республикасының Заңы).
Тыныс-тіршілігінің шектеулері	бұл баланың сенсорлық бұзылыстарға (көру, есту, тактильді сезімталдық), қимыл-қозғалыстардың, сөйлеудің, қарым-қатынастың, әлеуметтік өзара әрекеттесудің бұзылысына байланысты туындауы мүмкін белсенділікті жүзеге асырудағы қиындықтар.
Ерте қолдаудың нысаналы тобы	• туғаннан үш жасқа дейінгі мүгедектігі бар балалар; • туғаннан бастап үш жасқа дейінгі, «мүгедек бала» мәртебесі жоқ, бірақ дене функцияларының тұрақты бұзылысы немесе дене функцияларының бұзылысына әкелетін ауру анықталған немесе дамудың кешігуі анықталған балалар; • мемлекеттік мекемелерде, жетім балалар мен ата-анасының қамқорлығынсыз қалған балаларға арналған ұйымдарда тәрбиеленетін туғаннан үш жасқа дейінгі балалар; • туғаннан үш жасқа дейінгі, өмірлік қиын жағдайдағы балалар; • ата-аналары баланың дамуы мен мінез-құлқына алаңдайтын туғаннан үш жасқа дейінгі балалар.
Балалардың дамуына ерте араласу	халықаралық қоғамдастықта жас балалар мен олардың отбасыларына көмек көрсетудің біртұтас жүйесін белгілеу үшін қабылданған термин; мүгедектігі бар және/немесе дамуында кідірісі бар сәбилер мен ерте жастағы балаларды және олардың отбасыларын балалардың дамуын жақсарту, олардың әл-ауқаты мен қоғамға қатысуын қамтамасыз ету үшін мамандандырылған қолдаумен және қызметтермен қамтамасыз ету процесі.

Балалар мен олардың отбасыларын ерте қолдау	бұл ерте жастағы балалардың дамуындағы проблемаларды анықтауға, олардың ерекшеліктері мен қажеттіліктерін бағалауға, физикалық және психикалық дамуына ықпал етуге, олардың табиғи өмірлік жағдайларға қатысуына, балаларды құрдастарының ортасына қосуға және оларды біріктіруге және нысаналы топтың балаларының отбасын қолдауға бағытталған іс-шараларға бағытталған әртүрлі іс-шаралар мен технологиялар жүйесі.
Өмірлік жағдай	бала уақыт өткізетін табиғи ортада болатын эпизод.
Белсенділік	баланың тапсырмасын немесе әрекетін орындау (серуендеу, қолды пайдалану, киіну, дәретханаға бару, тамақтану, ойыншықтармен ойнау, анамен сөйлесу), онтогенезге сәйкес қалыптасатын баланың дағдыларының әртүрлілігі.
Қатысу	баланы өмірлік жағдайға тарту, баланың қоршаған ортамен белсенді өзара әрекеттесуі.
Табиғи өмірлік жағдайлар (ТӨЖ)	үйде, үйден тыс жерде және қоғамда кез-келген ересек адамға тән үнемі қайталанатын өмірлік оқиғалар.
Ерекше білім беру қажеттіліктерін бағалау	білім алу үшін қажетті арнайы шарттарды айқындау («Білім туралы» Қазақстан Республикасының Заңы).
Ерте жастағы баламен және оның отбасымен жеке және топтық жұмыс жасаудың арнайы бағдарламалары	Ерте жастағы балалар мен отбасына көмек көрсету үшін қажетті психологиялық-педагогикалық технологияның принциптері, әдіс-тәсілдерінің жүйесі.

Терминдердің өзектілігі олардың арнайы және инклюзивті білім беру саласындағы нормативтік-құқықтық құжаттардың соңғы өзгерістеріне және ерте жастағы балаларды ерте қолдау саласындағы халықаралық стандарттардың талаптарына сәйкестігімен негізделген.

3. Бағдарламаның тақырыбы

4. Балаларға және олардың отбасыларына ерте көмек көрсететін мамандар үшін «Ерте жастағы балаларға және олардың отбасыларына ерте қолдау көрсету» біліктілікті арттыру курстарының білім беру бағдарламасының білім беру жүйесінде баламасы жоқ. Бағдарламаның жаңалығы алғаш рет балаларға

ерте араласудың халықаралық тәжірибесі негізінде ерте жастағы балалар мен олардың отбасыларына ерте қолдау көрсету тұжырымдамасы, сондай-ақ арнайы және инклюзивті білім беруді дамытудың ұлттық ғылыми-практикалық орталығының ғылыми-қолданбалы зерттеулері шеңберінде әзірленген нысаналы топтың балаларын ерте қолдау технологиясы баяндалатындығына байланысты.

Бағдарламада әлемдік трендтерге сәйкес өмір сүру шектеулері бар ерте жастағы балалармен жұмыс істеудің заманауи тәсілдері мен инновациялық технологиялары көрініс тапты: жеке даму бағдарламаларын, канадалық қызметті бағалауды (COMPR), бағалау процедураларын және жеке көмек бағдарламаларын жоспарлау үшін Әрекет етудің, тіршілік-тынысы мен денсаулық шектеулерінің халықаралық жіктемесі (ӨХЖ) пайдалану.

Біліктілікті арттыру курстарының білім беру бағдарламасында алғаш рет ерте жастағы балаларды дамыта оқытудың арнайы бағдарламаларының, сондай-ақ ата-аналармен топтық жұмыс бағдарламаларының мазмұны ашылатын болады. Бұл бағдарламаларды алғаш рет ҚР Білім және ғылым министрлігі (2016-2022 жж.) психологиялық-педагогикалық түзету кабинеттері мен оңалту орталықтарын тәжірибеге енгізу үшін әзірлеп, ұсынды.

5. Бағдарламаның тақырыбы 14 тақырыпты зерттеуді қамтиды.

1-тақырып. Инклюзивті және арнайы білім беру, ерте жастағы балаларға араласу саласындағы халықаралық және отандық заңнамалық база. ППТК және ОО қызметін нормативтік-құқықтық қамтамасыз ету.

2-тақырып. Ерте қолдау жүйесі. Ерте қолдаудың мақсаты, міндеттері, принциптері. Ерте жастағы балаларға көмек көрсетудің және оны ұйымдастырудың заманауи тәсілдері. **Ерте қолдау қызметі.**

3-тақырып. Жұмыс істеудің, әрекет етудің, тіршілік-тынысы мен денсаулық шектеулерінің халықаралық жіктемесі құрылымының сипаттамасы; нысаналы топтың балаларына ерте қолдау көрсету бойынша қызмет көрсету кезінде қолдану тәжірибесі.

4-тақырып. Ерте көмек көрсетудегі командалық тәсіл: бағалау процедураларының нәтижелерін жоспарлау, жүргізу және талқылау, көмек көрсету бағдарламаларын әзірлеу және жүзеге асыру. Психологиялық-педагогикалық түзету және оңалту орталықтарының кабинеттеріндегі топтық жұмыстың ерекшеліктері.

5-тақырып. Жеке даму бағдарламасы және жеке ерте көмек көрсету бағдарламасы. Ерте жастағы балаға көмек көрсету бағдарламаларын іске асыру стратегиялары.

6-тақырып. Ерте жастағы балалардың отбасыларына көмек және қолдау көрсету. Ерте жастағы балаларды дамыту процесіне ата-аналарды тарту.

7-тақырып. Ерте жастағы балаларды оқытудың әдіс-тәсілдері. Ерте жастағы балалармен топтық жұмысты ұйымдастыру. Балалармен және ата-аналармен топтық жұмыс бағдарламалары.

8-тақырып. Ерте балалық шақтағы балалардың психикалық дамуының ерекшеліктері. Онтогенезді ұстану.

9-тақырып. Психикалық дамуында кідірісі (зиятында бұзылыстары) бар балаларға ерте қолдау көрсету. Зиятында бұзылыстары бар ерте жастағы балалармен дамытушылық жұмыстың әдіс-тәсілдері. Топтық және жеке жұмыс түрлері.

10-тақырып. Есту қабілетінің бұзылыстары бар балаларға ерте қолдау көрсету (кохлеарлық имплантпен). Есту қабілетінің бұзылыстары бар ерте жастағы балалармен дамытушылық жұмыстың әдіс-тәсілдері. Топтық және жеке жұмыс түрлері.

11-тақырып. Тірек-қимыл аппаратының (ТҚА) бұзылыстары бар балаларға ерте қолдау көрсету. ТҚА бұзылыстары бар ерте жастағы балалармен дамытушылық жұмыстың әдіс-тәсілдері.

12-тақырып. Қарым-қатынас және әлеуметтік өзара әрекеттесуінің бұзылыстары (аутизм) бар балаларға ерте қолдау көрсету. Ерте жастағы аутист балалармен дамытушылық жұмыстың әдіс-тәсілдері.

13-тақырып. Ауыр және бірнеше бұзылыстары бар балаларға ерте қолдау көрсету. Ерте жастағы аутист балалармен дамытушылық жұмыстың әдіс-тәсілдері.

14-тақырып. Жұмыс тобының балаларына ерте қолдау көрсету үшін заманауи технологиялар, жабдықтар, компенсаторлық және техникалық құралдар.

4. Бағдарламаның мақсаты, міндеттері және күтілетін нәтижелері

6. Біліктілікті арттыру бағдарламасының мақсаты - психологиялық-педагогикалық түзету кабинеттері мен оңалту орталықтары мамандарының ерте жастағы балаларға тиімді ерте қолдау көрсетудегі және балалармен және олардың отбасыларымен жұмыс істеудің жаңа технологияларын меңгерудегі кәсіби құзыреттілігін дамыту.

7. Бағдарламаның міндеттері:

1) тыңдаушыларда нысаналы топтың балаларына ерте көмек көрсету жөніндегі кәсіптік қызметті ұйымдастыру кезінде білім беру және ерте қолдау саласындағы Қазақстан Республикасының заңдары мен заңға тәуелді актілерінің нормаларын, білімдерін пайдалану қабілетін қалыптастыру;

2) ерте қолдауды ұйымдастыру жүйесімен және ерте жастағы балалар мен олардың отбасыларына көмек көрсетудің заманауи тәсілдерімен таныстыру;

3) ерте жастағы балалардың психикалық дамуының ерекшеліктерін, баланың оқуын жоспарлау кезінде онтогенезді ұстанудың маңыздылығын ашу;

4) балалардың дамуына ерте араласуда қолдану үшін әрекет етудің, тіршілік-тынысы мен денсаулық шектеулерінің халықаралық жіктемесінің құрылымы мен қағидаттарын зерделеу;

5) ерте жастағы балаларды оқыту және жеке көмек бағдарламаларын жасау кезінде топтық жұмыс дағдыларын қалыптастыру;

6) дамуында әртүрлі бұзылыстары бар (зиятында, есту қабілетінде, ТҚА, аутизм, бірнеше бұзылыстары бар) балаларға ерте қолдау көрсетудің кәсіби құзыреттерін дамытуға;

7) ерте жастағы балаларға ерте қолдау көрсету үшін заманауи технологиялармен, жабдықтармен, компенсаторлық және техникалық құралдармен таныстыру.

8. Оқытудың күтілетін нәтижелері. Тыңдаушылар:

1) нысаналы топтың балаларына ерте қолдау көрсету жөніндегі өз қызметін ұйымдастыру тәсілдеріне нормативтік-құқықтық негіздеме беруге қабілетті;

2) ерте қолдау жүйесімен және ерте жастағы балаларға көмек көрсетудің заманауи тәсілдерімен танысты;

3) ерте жастағы балалардың психикалық даму ерекшеліктерін біледі және баланы жоспарлау мен оқытуда онтогенезді қолдана алады;

4) ӘХЖ (белсенділік, қатысу, жұмыс істеу және т.б.) тұрғысынан бағдарлануды үйренеді және балаға және оның отбасына көмек көрсету бағдарламасын құру және оқу процесінде баланың белсенділігі мен қатысуына ықпал ететін жағдайларды анықтау мақсатында қажетті ақпаратты алу үшін ӘХЖ-ны қолдана алады;

5) мамандардың топтық жұмысы негізінде баланы оқытуды жоспарлау дағдыларын меңгереді және мақсат қоя алады;

6) баланы оқыту процесіне ата-аналарды тарта алады және нысаналы топтың балаларына кәсіби деңгейде ерте қолдау көрсете алады;

7) жас балаларға көмек көрсету үшін заманауи технологияларды, жабдықтарды, компенсаторлық және техникалық құралдарды біледі.

5. Бағдарламаның құрылымы мен мазмұны

9. Бағдарлама 5 модульден тұрады: нормативтік-құқықтық, психологиялық-педагогикалық, мазмұндық, технологиялық, вариативтік.

10. Нормативтік-құқықтық модуль:

1-тақырып. Инклюзивті және арнайы білім беру, балаларға ерте араласу саласындағы халықаралық және отандық заңнамалық база: «инклюзивті білім беру» ұғымын неғұрлым әділ, кемсітпейтін қоғамның негізі ретінде заманауи түсіндіру. Ерте араласу терминдері мен түсініктері. Инклюзивті білім берудің халықаралық құқықтық негіздері: Адам құқықтарының жалпыға бірдей декларациясы (БҰҰ, 1948); «Білім беру саласындағы кемсітушілікке қарсы күрес туралы» БҰҰ Конвенциясы, 1960; «Бала құқықтары туралы» БҰҰ конвенциясы, 1989; Ақыл-есі кем тұлғалардың құқықтары туралы декларация (1971), Мүгедектердің құқықтары туралы БҰҰ декларациясы (1975). Отандық нормативтік құқықтық негіз: ҚР Конституциясы, ҚР Заңдары: «Бала құқықтары туралы», «Білім туралы», «Мүмкіндігі шектеулі балаларды әлеуметтік және медициналық-педагогикалық түзеу арқылы қолдау туралы», «Қазақстан

Республикасының кейбір заңнамалық актілеріне инклюзивті білім беру мәселелері бойынша өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы», Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігінің (Оқу-ағарту министрлігінің) бұйрықтары: Жалпы білім беретін, арнайы ұйымдар, психологиялық-педагогикалық түзету және оңалту орталықтары кабинеттері қызметінің үлгілік қағидалары (2022 жылғы 31 тамыздағы №385); «Дамуында проблемалары бар балалар мен жасөспірімдерді оңалту және әлеуметтік бейімдеу мемлекеттік қызмет көрсету қағидалары» (№2020 жылғы 27 мамырдағы 223); Ерекше білім беру қажеттіліктерін бағалау қағидалары (2022 жылғы 12 қаңтардағы № 4); Мектепке дейінгі, орта білім беру ұйымдарын, сондай-ақ арнайы білім беру ұйымдарын жабдықтармен және жиһазбен жарақтандыру нормалары (2016 жылғы 22 қаңтардағы № 70).

11. Психологиялық-педагогикалық модуль:

2-тақырып. Ерте жастағы балалардың психикалық дамуының ерекшеліктері. Психикалық даму заңдылықтары. Онтогенезді ұстану. Нәрестелік және ерте жастағы сенсорлық, моторлық, ақыл-ес, сөйлеу және әлеуметтік-коммуникативті даму ерекшеліктері. Сенсорлық, моторлық, ақыл-ес, сөйлеу және әлеуметтік-коммуникативтік дамудың ерекшелігі; ақыл-ес, есту, ТҚА, ауыр және көптеген бұзылыстары бар балаларда заттық және ойын әрекеттері мен әлеуметтік-тұрмыстық дағдыларды қалыптастыру.

12. Мазмұндық модуль:

3-тақырып. Шетелде және Қазақстанда ерте қолдау жүйесі. АҚШ-тағы, Еуропалық Одақ елдеріндегі, Ресейдегі және ТМД-ның басқа елдеріндегі балалардың ерте араласу жүйелері. Ерте қолдаудың мақсаты, міндеттері, принциптері. Ерте жастағы балаларды ұйымдастырудың және оларға көмек көрсетудің заманауи тәсілдері. Баланың ерте дамуы туралы заманауи зерттеулер және нысаналы топтағы балаларды оңалту тәсілдері.

Қазақстандық ерте қолдау жүйесі: денсаулық сақтау ұйымдарындағы психофизикалық даму бұзылыстарының скринингі; даму проблемаларын, көмек пен қызметтерге қажеттіліктерді бағалау мақсатында психологиялық-медициналық-педагогикалық консультацияларда кешенді тексеру; балаға ерте психологиялық-педагогикалық көмек және психологиялық-педагогикалық түзету кабинеттерінде және оңалту орталықтарында ата-аналарды қолдау; ППТК базасында ерте қолдау қызметі; әлеуметтік қорғау органдары мен ұйымдардың әлеуметтік көмегі және қолдауы.

4-тақырып. Мүгедектіктің биопсихоәлеуметтік моделі: кішкентай балаларды ерте қолдауда біртұтас тәсілдің маңыздылығы. Әрекет етудің, тіршілік-тынысы мен денсаулық шектеулерінің халықаралық жіктемесі құрылымының сипаттамасы. Белсенділік пен қатысу тұжырымдамасы, функционалдылық принципі және бала мен отбасының өмірін қалыпқа келтіру. Денсаулық факторларын , қоршаған орта факторларын , жеке факторларды талдау.

5-тақырып. Ерте көмек көрсетудегі командалық тәсіл: бағалау процедураларының нәтижелерін жоспарлау, жүргізу және талқылау, көмек бағдарламаларын әзірлеу және жүзеге асыру. Ерте көмек жүйесіндегі мамандардың жұмыс үлгілері: көпсалалы тәсіл, пәнаралық тәсіл, транспәнаралық тәсіл. Бағалау компоненттері: ТӨЖ-дегі баланың жұмысын бағалау: дамуды терең бағалау, денсаулық факторларын талдау, қоршаған орта факторларын талдау, жеке факторлар (ынталандыру, мәдени мәнмәтін, отбасылық қатынастар). Реті, мазмұны, қолданылатын бағалау құралдары. Психологиялық-педагогикалық түзету және оңалту орталықтары кабинеттеріндегі топтық жұмыстың ерекшеліктері.

6-тақырып. Жеке даму бағдарламасы және жеке ерте көмек бағдарламасы. Ерте жастағы балаға көмек көрсету бағдарламаларын іске асыру стратегиялары. Ерте көмек бағдарламасын іске асырудың барлық кезеңдеріне ата-аналардың қатысуы: бағдарламаға қатысу туралы шешім қабылдау; бағалау мен мониторингті қоса алғанда, бағдарламаны жоспарлау процесі; бағдарламаны іске асыру.

Ерте қолдау жүйесіндегі командалық тәсіл негізінде жеке көмек бағдарламаларын құру. Балалардың даму кезеңдеріне және отбасының қажеттіліктеріне сәйкес жеке бағдарламаның бағыттары мен мазмұнын анықтау.

7-тақырып. Ерте жастағы балалардың отбасыларына көмек және қолдау көрсету. Отбасыларға көрсетілетін қызмет түрлері: күнделікті өмірлік жағдайларда баланың және отбасының жұмыс істеуін дамытуға жәрдемдесу; баланың қарым-қатынасы мен сөйлеуін дамытуға жәрдемдесу; баланың ұтқырлығын дамытуға жәрдемдесу; баланың өзіне-өзі қызмет көрсету және тұрмыстық дағдыларын дамытуға жәрдемдесу; баланың танымдық белсенділігін дамытуға жәрдемдесу; баланың әлеуметтенуін қолдау; баланың психикалық денсаулығын дамытуға және қолдауға жәрдемдесу.

Ерте жастағы балалардың ата-аналарымен жұмыс істеу әдістері мен формалары: әңгімелесу, бақылау (бала мен отбасы мүшелерінің қарым-қатынасы мен өзара әрекеттесу ерекшеліктері туралы мәліметтер алу үшін), сауалнама, консультация беру, ақпараттық-түсіндіру жұмыстары - ақпараттық материалдар, брошюралар, кітаптар, буклеттер, оқыту, психотерапиялық әдістер, топтық жұмыс әдістері: ата-аналар топтары және балалармен және олардың ата-аналарымен бірлескен топтық сабақтар өткізу. Ерте жастағы балаларды дамыту процесіне ата-аналарды тарту.

13. Технологиялық модуль

8-тақырып. Ерте жастағы балалармен жұмыс жасаудың топтық формалары және баланы оқытуға ата-аналардың қатысуы. Топтардың әртүрлі формалары: педагогикалық топ, әлеуметтену тобы, интеграция тобы. Топтардың салыстырмалы сипаттамасы. Топтық жұмыс бағдарламалары. Топтық жұмыс бағдарламасының принциптері.

Топтық жұмысты ұйымдастырудың шарттары мен талаптары, топтық жұмыс бағдарламасының міндеттері.

9-тақырып. Ерте жастағы психикалық дамуында кідірісі (зиятында бұзылыстары) бар балаларға көмек көрсету. Зиятында бұзылыстары бар ерте жастағы балалармен дамытушылық жұмыстың әдіс-тәсілдері. Топтық және жеке жұмыс түрлері. Зиятында бұзылыстары бар балаларға арналған арнайы дамыту бағдарламасы. Жеке ерте көмек бағдарламаларын әзірлеу.

10-тақырып. Ерте жастағы есту қабілетінің бұзылыстары бар балаларға көмек көрсету (кохлеарлық имплантпен). Есту қабілетінің бұзылыстары бар ерте жастағы балалармен дамытушылық жұмыстың әдіс-тәсілдері. Жеке ерте көмек бағдарламаларын әзірлеу. Топтық және жеке жұмыс түрлері. Есту қабілетінің бұзылыстары бар балаларға арналған арнайы даму бағдарламасы.

11-тақырып. Тірек-қимыл аппараты (ТҚА) бұзылыстары бар балаларға ерте жаста көмек көрсету. Қимыл-қозғалысында бұзылыстары бар балаларға көмек көрсетуді ұйымдастырудың ерекшелігі. ТҚА бұзылыстары бар ерте жастағы балалармен дамытушылық жұмыстың әдіс-тәсілдері. Жеке ерте көмек бағдарламаларын әзірлеу.

12-тақырып. Ерте жастағы қарым-қатынас және әлеуметтік өзара әрекеттесуінде (аутизм) бұзылыстары бар балаларға көмек көрсету. Ерте жастағы аутист балалармен дамытушылық жұмыстың әдіс-тәсілдері. Жеке ерте көмек бағдарламаларын әзірлеу.

13-тақырып. Ерте жастағы ауыр және бірнеше бұзылыстары бар балаларға көмек көрсету. Балаларға көмек көрсетуді ұйымдастырудың ерекшелігі, ерте жастағы аутист балалармен дамытушылық жұмыстың әдіс-тәсілдері. Жеке ерте көмек бағдарламаларын әзірлеу.

14. Вариативтік модуль

14-тақырып. Ерте жастағы тіршілік әрекеті шектеулі балаларға көмек көрсетуге арналған заманауи технологиялар, жабдықтар, компенсаторлық және техникалық құралдар. Сенсорлық бөлмеде, жаттығу залында және сенсорлық интеграцияда (адаптивті дене шынықтыру); шарикті бассейнде жұмыс істеу көрсеткіштері мен тәсілдері, «Гросс», «Өрмекші» арнайы тренажерлер мен жабдықтарды, интерактивті жиынтықты, баламалы коммуникация құралдарын және т.б. пайдалану:

6. Оқу процесін ұйымдастыру

15. Бағдарлама бойынша курстық оқу ұзақтығы 108 академиялық сағатты құрайды.

16. Оқыту дәстүрлі аудиториялық (күндізгі) немесе қашықтықтан (онлайн) форматта жүзеге асырылады.

17. Білім беру процесі оқытудың интерактивті формалары мен әдістерін қамтиды: дәріс, семинар, топтар мен жұптық практикалық жұмыс, топтық тренинг, шеберлік класы, кейс әдісі, мәселелерді бірлесіп шешу.

18. ППТК және ОО мамандарының Бағдарламаның мазмұнын түсіну деңгейін арттыру үшін: топтарда жұмысты кеңінен қолдану, содан кейін талқылау және рефлексия; құжаттамамен жұмыс; шағын топтарда теория мен кейс-стадидің негізгі мәселелерін талқылау, кейіннен ұжымдық жұмыстарды таныстыру, педагогтердің топтық жұмысын оқыту қарастырылған.

7. Бағдарламаны оқу-әдістемелік қамтамасыз ету

19. Бағдарламаны оқу-әдістемелік қамтамасыз ету:

1) педагог кадрлардың біліктілігін арттыру бағдарламасы;
2) зерттеу нәтижелерін талдауға және пәнаралық командалық бағалауға арналған үлестірме материалдар. Ерте жастағы балаларға арналған арнайы дамыту бағдарламасы негізінде жеке дамыту бағдарламаларын құру процесін суреттейтін үлестірме материалдар;

3) ППТК және ОО мамандарының қызметін ұйымдастыратын және олардың жұмыс мазмұнын ашатын құжаттама пакеті: ППТК түзету сабақтарының жоспары; психологиялық-педагогикалық қолдау саласында мемлекеттік қызметтер көрсету шеңберіндегі көмек түрлері және олардың жұмыс мазмұнын ашатын: жеке-дамытушы бағдарламалар, түзету сабақтарының басталуындағы баланың жағдайы (баланың мінездемесі), түзету-дамыту бағдарламаларының мазмұны: дамыту жұмысының бағыттары; дамыту жұмысының әдістері, әдістемелері, тәсілдері, құралдары.

4) ерте жастағы балаларға арналған жеке дамытушылық көмек бағдарламаларының үлгілері;

5) тыңдаушылармен кері байланыс парақтары, қорытынды бақылау және өзіндік жұмыс материалдары. Бағдарламада дербес жұмыстың мынадай түрлері көзделген: баланың психологиялық сөйлеу қабілетінің даму деңгейі мен ерекшеліктерін психологиялық-педагогикалық бағалау (бейнебақылау негізінде); жеке дамыту бағдарламаларын жасау; дамыту жұмысының әдістерін, тәсілдерін анықтау, практикалық кейстерді талдау. Қорытынды бақылау аралас форматта жүргізіледі: курстың негізгі тақырыптары бойынша жазбаша жауаптармен біріктірілген тест тапсырмалары: нысаналы топтың балаларын ерте қолдаумен дамытушылық жұмыстың әр кезеңінің мақсаты, міндеттері және негізгі мазмұны.

8. Оқу нәтижелерін бағалау

20. Тыңдаушылардың дағдыларын қалыптастыруды және білімдерін бағалауды бақылау мақсатында: экспресс-сауалнамалар, өзіндік жұмыстар, қорытынды бақылау жұмыстары жүргізіледі. Өзіндік және бақылау жұмыстарына арналған тапсырмалар, кері байланыс үшін сауалнама парақтары, тест тапсырмалары курстың оқу-әдістемелік кешеніне (бұдан әрі - ОӘК)

енгізілген.

21. Тыңдаушылардың кәсіби құзыреттіліктерінің қалыптасу деңгейін анықтау, Бағдарлама мазмұнын меңгеру үшін профессорлық-оқытушылар құрамы кері байланысты жүзеге асыруға Бағдарламаның әрбір тақырыбы шеңберінде бақылау тапсырмаларын (өзіндік жұмыстар, сауалнама парақтары және т.б.) және қорытынды бақылау жұмысын әзірлейді. Алынған кері байланыс негізінде дәрістер мен практикалық сабақтардың мазмұнына түзетулер енгізіледі, қосымша материалдар (құжаттама үлгілері, әдебиеттер тізімі, дидактикалық материалдар тізімі, бейнематериалдар және т.б.) таңдалады, Бағдарлама мазмұнына қосымша түсіндірулер жүргізіледі. Қорытынды бақылау жұмысын орындау мынадай критерийлерге сәйкес бағаланады: іске асырылмаған (дұрыс жауаптар ұсынылмаған), ішінара іске асырылған (дұрыс жауаптар 50%-дан аз), орташадан жоғары іске асырылған (дұрыс жауаптар 50%-70% аралығында), толық іске асырылған (дұрыс жауаптар 70-100%). Қорытынды тестілеуден өту және біліктілікті арттыру курсы аяқтау үшін дұрыс жауаптардың кемінде 70%-ын жинау қажет. Қорытынды бақылау жұмысының нәтижелері негізінде курстан кейінгі сүйемелдеу кезеңінде консультациялардың мазмұны жоспарлануда.

9. Курстан кейінгі сүйемелдеу

22. Тыңдаушыларды курстан кейінгі сүйемелдеу мынадай түрлерде жүзеге асырылады:

- жеке, топтық консультациялар (оның ішінде бейнеконференция режимінде);
- мәтіндік және бейнематериалдарды пайдалана отырып, әдістемелік және нормативтік-құқықтық сүйемелдеу;
- әдістемелік тақырыптық семинарлар (оның ішінде вебинарлар);
- дөңгелек үстелдер.

23. Курстан кейінгі сүйемелдеу үш кезеңнен тұрады.

Бірінші кезең – курсанттардың Zoom платформасы негізінде баланың психо-сөйлеу дамуының деңгейі мен ерекшеліктерін диагностикалау нәтижелерін талдау және талқылау мақсатында әдістемелік семинар және топтық консультация беру.

Екінші кезең – жалпы вебинар және балаға арналған жеке дамыту бағдарламасын құру нәтижелері бойынша Zoom және WhatsApp платформасына негізделген жеке консультациялар.

Үшінші кезең – жеке даму бағдарламасы бойынша дамытушылық оқыту нәтижелерін топтық талқылау түріндегі рефлексивті есеп және дөңгелек үстел. Ерте жастағы балаларға ерте қолдау көрсетудегі кәсіби құзыреттіліктердің дамуын талдау және бағалау.

10. Негізгі әдебиеттер тізімі

1 «Білім туралы» Қазақстан Республикасының Заңы (02.03.2025 жылғы жағдай бойынша өзгерістермен және толықтырулармен).

2. «Мүмкіндігі шектеулі балаларды әлеуметтік және медициналық-педагогикалық түзеу арқылы қолдау туралы» Қазақстан Республикасының 2002 жылғы 11 шілдедегі № 343-ІІ Заңы (01.07.2023 жылғы жағдай бойынша өзгерістермен және толықтырулармен).

3. «Қазақстан Республикасының кейбір заңнамалық актілеріне инклюзивті білім беру мәселелері бойынша өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы» ҚР 2021 жылғы 26 маусымдағы № 56-VІІ ҚРЗ Заңы.

4. «Педагог қызметкерлер мен оларға теңестірілген адамдар лауазымдарының үлгілік біліктілік сипаттамаларын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2009 жылғы 13 шілдедегі № 338 бұйрығы (ҚР Білім және ғылым министрінің 07.08.2023 жылғы бұйрығының редакциясында).

5. Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2022 жылғы 12 қаңтардағы «Ерекше білім беру қажеттіліктерін бағалау қағидаларын бекіту туралы» № 4 бұйрығы (28.06.2024 жылғы жағдай бойынша өзгерістермен және толықтырулармен).

6. Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрінің 2022 жылғы 31 тамыздағы «Мектепке дейінгі, бастауыш, негізгі орта, жалпы орта, техникалық және кәсіптік, орта білімнен кейінгі білім беру ұйымдары, жетім балалар мен ата-анасының қамқорлығынсыз қалған балаларға арналған мамандандырылған, арнайы білім беру ұйымдары, балалар мен ересектерге арналған қосымша білім беру ұйымдары қызметінің үлгілік қағидаларын бекіту туралы» № 385 бұйрығы. Психологиялық-педагогикалық түзету кабинеттері; оңалту орталықтары қызметінің тәртібі, 7,5-тарау (01.01.2025 жылғы жағдай бойынша өзгерістермен және толықтырулармен).

7. Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2020 жылғы 27 мамырдағы «Жергілікті атқарушы органдар көрсететін психологиялық-педагогикалық қолдау саласында мемлекеттік қызметтер көрсету қағидаларын бекіту туралы» № 223 бұйрығы. «Дамуында проблемалары бар балалар мен жасөспірімдерді оңалту және әлеуметтік бейімдеу мемлекеттік қызмет көрсету қағидаларына» 2-қосымша.

8. Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің м.а. 2016 жылғы 12 тамыздағы «Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың үлгілік оқу бағдарламаларын бекіту туралы» № 499 бұйрығы. Зиятында бұзылыстары бар балаларға арналған мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың үлгілік оқу бағдарламасына 5-қосымша (14.10.2022 жылғы жағдай бойынша өзгерістермен және толықтырулармен).

9. Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2016 жылғы 22 қаңтардағы «Мектепке дейінгі, орта білім беру ұйымдарын, сондай-ақ арнайы

білім беру ұйымдарын жабдықтармен және жиһазбен жарақтандыру нормаларын бекіту туралы» № 70 бұйрығы (03.07.2023 жылғы жағдай бойынша өзгерістермен және толықтырулармен).

10. Р.А. Сулейменова. Теоретические и социальные основы ранней коррекционной помощи детям с ограниченными возможностями. - Алматы, 1999.

11. «Нет «необучаемых детей»: Книга о раннем вмешательстве/Е.В.Кожевникованың, Е.В.Клочкованың ред. – СПб., 2007.

12. Служба раннего вмешательства: Методические рекомендации для практической работы с детьми в службе ранней помощи. Толықтырылған 2-ші басылым/Л.В.Блохина, С.В. Калинина, Н.И. Морозова, Л.В. Самарина, Т.И. Сивухина, И.И. Торопова. – М.: Национальный фонд защиты детей от жестокого обращения.- 2010.

13. Международная классификация функционирования, ограничений жизнедеятельности и здоровья: ЭХЖ. Дүниежүзілік Денсаулық Сақтау Ұйымы, 2018.

14. Система комплексной оценки проблем психосоциального развития детей раннего возраста: Әдістемелік ұсынымдар/кұраст. А.К.Ерсарина, Р.К. Айтжанова, А.К. Кенжеева, Д.Р.Юлдабаева, А.Н. Токарева. – Алматы 2016 (<http://special-edu.kz/>)

15. В.П. Балобанова, А.Ю.Пасторова. Групповая работа с детьми раннего возраста: Кішкентай балалармен жұмыс істейтін мамандарға арналған оқу құралы. - СПб: ИРАВ, 1998.

16. Э.Дж. Айрес. Ребенок и сенсорная интеграция. Понимание скрытых проблем развития. М.: Теревинф, 2009.

17. Э.Шоплер, М.Ланзинд, Л.Ватерс. Поддержка аутичных и отстающих в развитии детей (0-6 лет). Сборник упражнений для специалистов и родителей по программе ТЕАССН. Ағылш. ауд. – Минск, 1997.

18. Л.Фрост, Э.Бонди. Система альтернативной коммуникации с помощью карточек (PECS). М.: Теревинф, 2012.

19. Trevarthen C. Infant emotions, mother - infant communication and phases of brain of brain growth: Antecedents and consequeness in building of the neocortex: [Pap] 157-th Meef. Neth. A.nat.Soc. Lunteren, Jan. 6-7, 1995 //Eur. J Morfhol - 1995; №4.

20. Социальная и коррекционно-педагогическая работа с детьми раннего возраста с задержкой психомоторного развития: әдістемелік ұсынымдар/кұраст. А.К.Ерсарина, Р.К., Т.Е.Мерғалиева, Д.Р.Юлдабаева, А.Н. Токарева. – Алматы 2017.

21. Социально-педагогическая реабилитация детей раннего возраста после кохлеарной имплантации: әдістемелік ұсынымдар/кұраст. А.К. Ерсарина, Г.М. Шолпанкулова, А.К. Достай. – Алматы, 2018.

22. Оказание комплексной помощи семье ребенка с инвалидностью на принципах Международной классификации функционирования и ограничений

жизнедеятельности и здоровья: әдістемелік ұсынымдар/А.К. Ерсарина, А.С.Токарева, Ж.К.Куттыбаева - Алматы: АИБД ҰҒПО, 2021.

23. Қосымша әдебиеттер тізімі

24. Р.А. Сулейменова. Система ранней коррекционной помощи детям с ограниченными возможностями в Казахстане: проблемы создания и развития. – Алматы.: 2001.

25. Северные дети. Раннее вмешательство для детей и семей. Результаты проекта «Раннее вмешательство для семей» СПб, 2012.

26. П.Л. Жиянова. Семейно-центрированная модель ранней помощи. – М.: 2006.

27. Питерси, Р.Трилор, С.Кернс, Д.Ютер, Э.Бра. Маленькие Ступеньки. Программа ранней педагогической помощи детям с отклонениями в развитии. М.:1998.

28. М.Нэнси, Джонсон-Мартин, Г.Дженс Кеннет, М.Сюзен, Аттермиер, Юонни Дж.Хаккер. Программа «Каролина» СП. Институт раннего вмешательства: 2005.

29. Руководство по раннему обучению. Портредж, АҚШ СПб. 1992.

30. Т.П.Медведева, И.А.Панфилова, Е.В. Поле. Комплексное развитие детей с синдромом Дауна: групповые и индивидуальные занятия. Метод. пособие. - М.: Благотворительный фонд «Даунсайд Ап», 2004.

31. Специальная коррекционно-развивающая программа для детей с нарушениями интеллекта/А.К.Ерсарина, Д.Р.Юлдабаева. – Алматы: АИБД ҰҒПО, 2021.

32. Специальная программа коррекционно-развивающего обучения детей с нарушениями слуха (кохлеарным имплантом)/А.К. Ерсарина, Г.М.Шолпанкулова – Алматы: АИБД ҰҒПО, 2021.

33. Организационно-методические основы междисциплинарной командной оценки и индивидуально-развивающих программ для детей с ограниченными возможностями: әдіст. ұсынымдар/А.К.Ерсарина, З.Б.Джангельдинова - Алматы: АИБД ҰҒПО, 2022.